

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

Олександр Булига

Пошанування православних святих Йова Желіза Почаївського і Йоана Нового Сучавського ченцями-василіянами. Порівняльно-історичний аналіз

Досліджено особливості пошанування православних святих Йова Желіза Почаївського та Йоана Нового Сучавського ченцями-василіянами в Почаївському й Жовківському монастирях XVIII ст. Порівняльно-історичним аналізом джерел (рукописів, друків, візитацій) з'ясовано спільні риси культів (збереження мощей, паломництво, економічно-духовне значення для Унійної церкви, шанування попри відсутність римської канонізації) та відмінні (локальність та обмеженість культу Йова, інтеграція пошанування Йоана, зокрема, за посередництвом іконографії). Звернено увагу на наявні пам'ятки в Почаєві, пов'язані з біографією Йова, а також набуті, у зв'язку з перебуванням реліквій Йоана в Жовкві. Обґрунтовано гнучкість і прагматизм василіян в адаптації православних традицій, що сприяло формуванню унійного синтезу східної та західної духовності. Наукова новизна полягає в першому порівняльному аналізі двох культів та представленні їхньої ролі в міжконфесійному діалозі.

Ключові слова: православні святі, мощі, Йов Желізо Почаївський, Йоан Новий Сучавський, василіяни, культ святих, паломництво, унійний синтез

Oleksandr Bulyha

Veneration of the Orthodox Saints Job Zhelizo of Pochaiv and John the New of Suceava by the Basilian Monks. Comparative Historical Analysis

The peculiarities of the veneration of the Orthodox saints Job Zhelizo of Pochaiv and John the New of Suceava by the Basilian monks in the Pochaiv and Zhovkva monasteries in the 18th century are studied. Through a comparative historical analysis of sources (manuscripts, printed works, visitation records), the common features of the cults (preservation of relics, pilgrimage, economic and spiritual significance for the Uniate Church, veneration despite the absence of Roman canonization) as well as the differences (the local and limited character of Job's cult; the integration of the veneration of John, particularly through iconography) are identified. Attention is drawn to the surviving monuments associated with Job's biography in Pochaiv and those acquired in Zhovkva in connection with the presence of John's relic. The flexibility and pragmatism of the Basilians in adapting Orthodox traditions, which contributed to the formation of a Uniate synthesis of Eastern

and Western spirituality, are substantiated. The scientific novelty lies in the first comparative analysis of the two cults and in presenting their role in interconfessional dialogue.

Keywords: Orthodox saints, relics, Job Zhelizo of Pochaiv, John the New of Suceava, Basilians, cult of saints, pilgrimage, Uniate synthesis

Пошанування святих є однією з традицій Церкви. Першими святими були мученики (свідки віри), які загинули за Христа під час переслідувань. Віряни збиралися на місцях їхнього поховання, особливо в день їхньої смерті, який вважали днем народження для неба. Першим письмовим свідченням вшанування мощей можна вважати лист про мучеництво святого Полікарпа (бл. 156 р. н. е.), де його останки описуються як “дорогоцінніші за дорогі камені і благородніші за золото” [15].

Офіційне визнання святих, зокрема, посередництвом ікон, реліквій розпочалося, згідно приписів VII Вселенського Собору (Нікея II, 787 р.), коли було розмежовано поняття “поклоніння” (яке належить лише Богу) та “вшанування” (яке виказують святим та іконам). Це зібрання християнських Церков Православна Церква визнає останнім Собором на якому відбулось завершення викладу всієї повноти віри. Саме Нікея II затвердила догмат іконошанування, що розвинувся як почитання святих, їхніх мощей. Після великого розколу 1054 р. у Католицькій та Православній Церквах розпочався процес проведення, відповідно “канонізації” (“беатифікації”) та “прославлення” святих. Він і сьогодні відображає католицьку еклезіологію з акцентом на первинності Петра (примат) та православну, яка ґрунтується на соборності [3].

Унійна Церква, від початків постання (1596) не лише змінила юрисдикційну підлеглисть значної частини руського духовенства, а й провадила адаптацію православної спадку в новому конфесійному контексті. Особливо гостро ці процеси проявилися в діяльності Чину святого Василя Великого (ЧСВВ), який сприяв консолідації унійних, у тому числі колишніх православних монастирів, що змінили юрисдикційне підпорядкування. Серед православного спадку отриманого василіянами були не лише колишні православні храми й обителі, але й їхні святині, зокрема, мощі святих. Це стосується реліквій Йоана Желіза Почаївського і Йоана Нового Сучавського. Порівняння шанування цих православних святих василіянами актуалізує сучасна російсько-українська війна, у якій агресор використовує релігійний фактор, просуваючи наративи про “переслідування канонічного православ’я”. Мета представленого дослідження полягає у з’ясуванні особливостей входження православних культів в унійне середовище та заперечення відповідних московських історіографічних і політичних маніпуляцій.

До питань пошанування святого Йоана Желіза Почаївського василіянами звертали увагу представники Російської православної церкви другої половини XIX – початку XX ст. А. Хойнацький і В. Левицький, українські дослідники XXI ст. В. Лось, В. Бочковська, І. Альмес, П. Кралюк. Унійний культ Йоана Нового Сучавського, в контексті власних досліджень аналізує наш сучасник – польський науковець Р. Петшак. Представники Румунської православної церкви В. Демчук і Г. Нату акцентують увагу на часі переміщення мощей Йоана в Галичину і повернення їх василіянами до Буковини. Пошанування пам’яті Йоана Нового у Білгороді, де він розпочинав свій шлях як

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

святий, вивчає американський дослідник Ф. Довгань, а на Буковині польська науковиця Ева Коцуй. Функціональність святих (посеред яких Йов Желізо Почаївський і Йоан Новий Сучавський) під час воєн на теренах Київської митрополії розглядає загадуваний вже І. Альмес. Унійні іконографічні джерела пов'язані з святим Йоаном є предметом дослідження сучасного львівського музейника Р. Зілінка.

Після переходу Почаївської обители в юрисдикційне підпорядкування Унійної церкви (1712), кожна монастирська святиня, яка здобула визнання у час, коли обитель належала Православній церкві (кінець XVI–XVII ст.), отримує своєрідне пошанування. У цей час відбувається значне зростання монастиря, який стає найбільшим чернечим осередком Волині. Книга “Гора Почаївська” (друкувалася в обители 1742, 1757 (двічі – спочатку церковнослов’янською, згодом польською), 1772, 1793, 1803 рр.) – стала працею, що в контексті монастирського минулого, описувала його святині. Саме на її сторінках вперше (1742) представлено друковано-тиражовану біографію святого Йова Желіза, яка, як окремий розділ, надалі наявна в усіх наступних виданнях цієї книги разом з піснею, присвяченою преподобному Йову [4, с. 88]. Найдавнішим збереженим рукописним списком, де залишена інформація про найвідомішого почаївського ігумена, є “Книга чуд ікони Пресвятої Марії Діви Почаївської Божої Матері і Стопи”, яка творилася в унійну добу обители [14]. Її ведення започатковане, згідно з розпорядженням православного Луцького єпископа Діонісія Жабокрицького, 30 серпня 1695 р. для фіксації зцілень “біля ікони Чудотворної Пресвятої Богородиці та мощах блаженного старця Йова Желіза” [20, арк. 1 зв.].

Якщо образ почаївської Богоматері пишню і святково вшановувався василіянами, то ставлення монастирської братії до колишнього довголітнього православного ігумена було неоднозначним. Після 1712 р. його постать та нетлінні мощі почали сприйматись у контексті історичного розвитку Унійної церкви. Проте міжконфесійний бар’єр не перешкоджав почаївським василіянам, які ще нещодавно були православними, зберігати пам’ять та шанувати Йова Желіза. Незважаючи на те, що він не був канонізований західною церквою, почаївські ченці продовжували почитати його як святого. Так рукописний список життя Йова з “Книги чуд” містить перелік багатьох незвичайних подій, що відбулись під впливом монастирських реліквій у василіянську добу. Як відзначає А. Хойнацький (вважаючи, що це відбувалось у православний період), прочани в 1719 р. безперешкодно ставили свічки перед мощами Йова та давали пожертви на молитву [22, с. 275]. Дослідник акцентує, що в “Книзі чуд”, де міститься рукописний список життя Йова, “записана і низка чуд, здійснених преподобним Йовом у самий розпал уніатського переважання в Почаївській лаврі в 1737–1768 рр.” [22, с. 276–285]. Він наводить епіграму василіянського часу на честь почаївського ігумена, складену латиною: “Semper eras avrum coeli splendore coruscans; Ferrea te terrum secula – Zelizo vocant” (Завжди ти був золотом, сяючи небесним сьйвом; залізні віки тебе називають Залізо) [22, с. 280].

А. Хойнацький вважає, що ці слова з’явилися через применшення уніатами авторитету православного святого, з чим не можна погодитися. Підтвердженням шанобливого ставлення василіян до Желіза є також продукція стаціонарної монастирської друкарні, яка з’явилася 1730 р. Її першими дрібними друками, поруч із єпископськими

посланнями та проскомідійними листками, були антифони на честь ігумена Йова [16, с. 758]. Як свідчать почаївські унійні видання, василіяни визнавали святість мощей Желіза. В одному з них вказується що “його тіло й дотепер в печері, в монастирі тутешнім наявній, нетлінно спочиває” [22, с. 280].

Питання канонізації Йова Желіза Апостольською столицею, порушує фундатор Успенської обителі Микола-Василь Потоцький. Він доручає протоархимандриту Іпатію Білинському клопотати перед Папою Римським Климентом XIII про внесення до числа святих Унійної церкви почаївського ігумена. На що Білинський в одному зі своїх листів наприкінці 1767 р. від-повідає: “Канонізація поважного Желіза важка для здійснення в теперішній час, бо Йов не був мучеником. І хоч він від місцевого єпископа, Київського Митриполита Діонісія Балабана визнаний був за святого, але в Римі на кардинальському засіданні це передіджують та перетрушують по кілька разів. А тому, дай Боже, щоб хоч через декілька десятиліть сталось це відкрите призначення Йова за Святого Угодника Божого” [10, с. 179].

В очікуванні позитивного вирішення прохання про канонізацію почаївські василіяни склали і надрукували піснеспіви на честь “Блаженного Йова”. В акафісті ігумену співалось:

*“Єгда начат о нем слава приходитьи всюду,
Не восхоти славным быти – отиде оттуду.
Прииде тцася утоити
В Гори Почаевской скрыти.
На там паче прославися,
Всей Вселенни открыся” [21, с. 436].*

Величає Йова як святого, ще одна монастирська пісня:

*“O toż Zelizo na miejscu Świątego
Mocna zawiasa kościola Bożego”
(Це Зелізо на місці Святого
Міцна завіса церкви Божої) [21, с. 441].*

Почаївські василіяни ставили його в один ряд із Василієм Великим і Йосафатом Кунцевичем. Зокрема, під час однієї з василіянських служб молилися таким чином: “Отроков триех рождеством твоим, Богородице, спасшая в пещи Вавилонетей, спасей и нас от бед молитвами твоих трех угодников наших же отцов: Василия Великаго и блаженнаго Иосафата и Иова” [21, с. 432]. В усіх рукописних пам’ятках Почаївського монастиря Йова називали – “Błogosławioni” (“Блаженный”) [21, с. 431]. Зрештою, “Житіє Блаженного Отца Йова Желіза” було вперше надруковане в Почаївському монастирі саме в унійну добу, 1791 р. [8].

У василіянський період виготовлено спеціальну дошку для масового друкування ікони Йова. А один із ченців присвятив іконі, на якій було зображено Желіза і яка зберігалась у монастирі, такі поетичні рядки:

*“Зрей любопытне на сию икону
Да веси, чью являет персону?”*

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

---

*Иов он се есть, Железо реченный,
Житием свят муж,
По смерти блаженный*” [22, с. 281].

Окремі дослідники намагались применшити значення реліквій Йова Желіза в період юрисдикційної належності Почаївської обителі Унійній церкві, представити їх майже в повній ізоляції. У цій думці слухним є лише те, що василіяни не могли визнавати Йова святим через відсутність рішення своєї Церкви, але все ж таки це не заважало їм вважати його обранцем Божим. Пам’ятаючи власне православне минуле, почаївська братія не бажала відмовлятися від пам’яті про того, хто очолював обитель упродовж багатьох років. Саме в час його ігуменства відбулося становлення монастиря. Дистанціюватись від Йова Желіза не давали і прочани, які, не заглиблюючись у тонкощі конфесійних змін, продовжували вважати моці почаївського ігумена такою ж святинею, як відбиток Стопи та чудотворну ікону Божої Матері.

Після повернення монастиря в юрисдикцію Православної церкви (1831) було підтверджено, що “в печерній церкві спочивають моці Йова, православного ігумена почаївського, повністю цілі” [22, с. 289]. Як вказують джерела, від самого початку та до закінчення перебування Почаївської обителі в підпорядкуванні Унійної церкви, третя монастирська святиня залишалась тим місцем, до якого спрямовували свої молитви, думки, бажання, як братія Почаївської гори, так і прочани. Один із найпізніших василіянських документів, що підтверджує прославлення почаївськими ченцями, “з’єднаними з Римом”, постаті Йова Желіза, датується 1820 р. Це чернетка акафісту складеного для возвеличення монастирського чудотворця, яка засвідчує важливе значення цієї особистості в діяльності Почаївської Успенської обителі ЧСВВ [1].

Пам’ять василіян про святого Йова, що походив з Покуття, так званої української глибинки, свідчить, що в унійну добу в Почаївському монастирі шанувались традиції, започатковані ще православними його насельниками, які не переривались і в другу православну добу. А. Хойнацький із цього приводу зауважує: “Уніяти також створили були й особливу службу й навіть акафіст пр. Йову, який і зараз ходить по рукам у Почаївській братії” [22, с. 285]. Вони також склали короткі піснеспіви: кондак та тропар Йову Желізу [13, с. 171]. У Почаївській обителі він був формальним святим. Саме почаївські насельники намагались його легітимізувати. В Житії 1791 р. він “Блаженный”, а наявність василіянського акафісту може свідчити про своерідну автономну святість Йова в окремо взятій обителі.

Почаївські василіяни берегли пам’ять про найвідомішого монастирського ігумена. Окремі з них усвідомлювали і власну національну ідентичність. Про це свідчить, зокрема, рукописний збірник молитов і церковних гімнів, що зберігався в монастирському архіві. Хоча він записаний латиною, проте на останній сторінці в ньому міститься світський вірш українською мовою, написаний латинськими літерами [17, арк. 40]. Можливо, саме так один із почаївських василіян виявив власну національну належність, яку мав і Йов Желізо.

Документальна база колишнього архіву Почаївського монастиря тепер розрізнено зберігається у п’яти архівних установах. Василіянський період вивчений частково, це стосується і питання культу Йова Желіза. Для дослідників є значний, ще не введений

до наукового обігу джерельний матеріал. Нещодавно, документи, пов'язані з постаттю цього православного святого унійного монастирського часу, частково опрацьовані і представлені у форматі усних доповідей і лекцій [11; 12]. Їхня можлива подальша публікація, повинна розширити дослідницький інтерес до цієї тематики.

Сьогодні моці святого Йова Желіза Почаївського залишаються об'єктом шанування не лише представників Української православної церкви, у юрисдикції якої тепер знаходиться обитель. Її насельники дотепер мають можливість вільно зберігати пам'ять про довголітнього монастирського ігумена. Його святість, без відповідної канонізації власною Церквою, продовжують визнавати віруючі Греко-католицької церкви. Реліквії цього православного святого, біля яких моляться віруючі, повинні об'єднати тих, хто спрямовує свої молитви за визволення України від окупантів, хто бажає єднання християнської спільноти нашої держави.

Прославлення жителя візантійського міста Трапезунд (сучасний турецький Трабзон) купця Йоана як православного святого бере свій початок у першій половині XIV ст. Воно спричинено подіями, що відбувалися на території тогочасного Білгорода (сучасний Білгород-Дністровський Одеської обл.) – міста у Нижньому Подністров'ї, яке було важливим центром міжнародної торгівлі. Згідно з агіографічним джерелом, через відмову зректися християнської віри Йоана було вбито. Його поховали на території місцевого храму, де й розпочалося пошанування святого великомученика [26, р. 15–19]. Один з найвідоміших сучасних дослідників культу Йоана Нового Сучавського Ф. Довгань наголошує: “У житійному описі та текстах церковної служби, а також у тексті акафісту мовиться про багато чудес, пов'язаних із заступництвом Іоанна Нового, які відбувалися протягом тривалого часу”. На думку науковця, культ (шанування) святого розпочався задовго до того, коли ці історії увійшли до агіографічного джерела, авторство якого приписують майбутньому київському митрополитові Григорію Цамбалаку (бл. 1364–1451/52 рр.) [7].

У перше десятиліття XV ст., коли Білгород опинився у складі Молдавського князівства, за сприяння молдавського господаря Олександра Доброго, моці Йоана були перенесені до Сучавської митрополії. Відтоді цей святий вважався патроном господаря і покровителем Молдови з подальшим іменуванням Сучавського. У 1686 р. з ініціативи польського короля Яна III Собеського реліквію перевезено до Стрия. Під час короткочасного перебування у цьому місті (1686–1691), моці зберігались у церкві Стрийської фортеці. Відомі імена трьох єромонахів, які транспортували реліквії разом з митрополитом Сучавським Досифеєм Барилом та залишилися жити в Галичині. Це Адріан, Йона та Іларіон. Разом з ними був і сучавський архимандрит Миколай [24, р. 98]. У 1691 р., також з ініціативи Собеського, трансфер мошей відбувся до Жовкви, де протягом 1691–1783 рр. вони знаходилися у храмі монастиря Різдва Христового. Тут провів останні дні митрополит Досифей, у похороні якого в грудні 1693 р. брав участь Львівський єпископ Йосиф Шумлянський [18, с. 13].

З 1700 р. обитель юрисдикційно підпорядковується Унійній церкві, а з 1739 р. перебуває у складі ЧСВВ [5]. Спогади про пошанування реліквій Йоана, у монастирі Різдва Христового у 1724 р., залишив відомий пілігрим Василь Григорович-Барський: “...вирушили ми за три милі од Львова – до містечка Жовкви, щоб поклонитися мо-

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

шам святого мученика Іоанна Сучавського... Наступного дня, після служби Божої, ми цілували мощі святого мученика” [6, с. 19].

Зберігання цих реліквій в обителі Різдва Христового сприяло приїзду сюди паломників, що допомогло відбудувати монастирський храм після пожежі, що сталася 1691 р. Протягом першої половини XVIII ст. культ святого Іоана Нового Сучавського у Жовкві процвітав, приносячи василіянському монастирю значний дохід. Цьому сприяв і привілей сина Яна III Собеського, Костянтина від 20 лютого 1726 р. про важливість регулярного здійснення богослужіння біля мощей святого [25, s. 92].

У візитаційному описі Жовківського монастиря 1740 р. вказується: “Церква тамтешня в мурах міста Жовкви мурована солідно... На правому крилосі реліквій св. Івана Сучавського в скрині, бляхами срібними прикритій...” [19, с. 233]. Також згадується про ікону святого, яка знаходилася в іконостасі та мала цінні оздоби: корону, хрест і срібну пальму [9, с. 80]. Ще один візитаційний монастирський акт від 11 грудня 1763 р. підтверджував, що у “тумбі перед правим крилосом лежать мощі св. Івана Сучавського...” [20, с. 233]. У документі засвідчено, що над мощами проходили відправи [9, с. 80].

Після 1740 р., коли Жовква перейшла у володіння родини Радзивіллів, культ Іоана Нового Сучавського ще більше утвердився в цьому місті. Цьому сприяли численні зцілення місцевої шляхти, зокрема, Марії Кароліни Собеської, Валерії Браницької, великого Гетьмана литовського Михайла Казимира Радзивілла (Рибки). Сама ж обитель у 1753 р. була піднесена до рівня архимандрії [25, s. 92]. Також необхідно відзначити, що настоятель монастиря отців василіян у Жовкві Йосафат Висоцький, за посередництвом родини Радзивіллів та короля Августа III, клопотав перед Римом про літургійне вшанування православного святого Іоана Нового Сучавського як мученика за віру [25, s. 93].

У Центральному державному історичному архів м. Львова і Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника наявні рукописні джерела, що можуть розширити інформацію про шанування цього святого у Жовківському василіянському монастирі. Вони ще очікують на своїх дослідників. Відомі й іконографічні пам’ятки, що походять з цієї обителі. Зокрема, у Національному музеї у Львові (далі – НМЛ) зберігається ікона Іоана Нового з Жовківського монастиря Різдва Христового. Дослідники припускають її ідентичність із тією, що згадується у візитаційному описі 1740 р. Серед восьми підтверджених ікон, присвячених Іоану Новому, в НМЛ зберігаються два образи з Буковини, передані Чернівецьким краєзнавчим музеєм 1965 р. [9, с. 83].

Місце перебування сучавської реліквії в Галичині сприяло появу гравюри, на якій з Миколаєм Мирлікійським) зображено Іоана Нового Сучавського (німби обох святих поєднуються). Це титульна сторінка акафістів, виданих у Львові в 1699 р. [2, с. 5]. Її автором є Никодим Зубрицький – відомий український гравер, який працював у Крехові, Львові, Почасві, Києві та Чернігові.

На Буковину мощі повернули за наказом і підтримкою австрійського імператора Йосифа II [23, р. 167]. 30 червня 1783 р. василіянські ченці у жовківському храмі Різдва Христового опечатали раку з реліквіями й винесли її з церкви. Існує переказ,

що монахи залишили у себе руку святого і деякі цінності, які зберігалися у скрині з мощами [25, s. 93]. Того ж вечора підвода з реліквіями дісталася Львова. Після перевезення мощей на територію Буковини, на честь святого салютували 60 гармат. Реліквії були покладені в колісницю, запряжену шістьма білими кіньми. Їх супроводжували 204 священника з єпископом Чернівецьким і Буковинським Досифеєм Херескулом і Головою військової адміністрації Дистрикту Буковина – генералом Карлом фон Енценбергом. Ці події відображено на одній із згаданих вище буковинських ікон з НМЛ [9, с. 84]. Відомою локацією на території Молдови, де ночували мощі Йоана, дорогою до Сучави, був храм у Лужанах (тепер Чернівецька обл.) [24, р. 101]. З 29 червня до 7 вересня 1783 р. реліквії знаходилися в Чернівцях у Троїцькій церкві для загального поклоніння “під охороною” архимандритів Мелетія і Йосифа [23, р. 168]. 13 вересня 1783 р. вважається датою повернення мощей до Сучави [24, р. 146].

Загалом на території сучасної України реліквії Йоана Нового Сучавського перебували близько ста сімдесяти років. Найдовший час їхнього пошанування проходив у Жовкві. Досить часто дослідники пишуть про 1690 р., як час прибуття мощей до цього міста. Проте це сталося на рік пізніше і було пов’язане з необхідністю подолання наслідків пожежі в монастирському храмі, що здійснювалося завдяки паломникам, які прибували вшанувати реліквію. Невідомо про сьогоднішнє почитання Йоана Нового Сучавського у Жовкві, проте наявні джерела про його культ XVIII ст. у місцевій обителі вказують, що мощі святого формували навколо себе сакральний простір. Місце їх збереження стало місцем паломництва, об’єктом шанування і чуд. Загалом, серед усіх відомих ікон святого Йоана Сучавського у НМЛ, безпосередньо із Жовквою дослідники пов’язують три пам’ятки [9, с. 85]. Подальший комплексний аналіз різноманітних джерел, пов’язаних з культом Йоана Нового Сучавського, дасть змогу глибше прослідкувати особливості його жовківського пошанування та простежити процеси творення характерної місцевої атмосфери довкола реліквій святого.

Специфічне, багатоконфесійне середовище сьгодні створено і в Білгород-Дністровському, де зародився культ цього святого і збережена пам’ять про нього. Як стверджують сучасні дослідники, саме ця категорія може стати одним із чинників єднання християнських Церков в Україні [7, с. 155]. Надалі пам’ять про Йоана Нового Сучавського може згуртувати у культурній, політичній, безпековій площині також ті сучасні держави, території яких, у різні історичні періоди, були пов’язані з місцем перебування мощей, очільники яких на найвищому рівні вирішували їх локаційне знаходження. Необхідно зазначити, що тоді, у просторі впливу реліквій Йоана існувало духовне піднесення і стабільна суспільна ситуація.

Порівняння культів обох святих у василіянському середовищі XVIII ст. виявляє як спільні риси, так і суттєві відмінності, зумовлені біографічним контекстом святих, історичними обставинами та існуючими у той час потребами ЧСВВ. В обох випадках культ ґрунтувався на перебуванні мощей у василіянських монастирях: Почаївській обителі (реліквії Йоана у період 1712–1831 рр.) та Жовківському монастирі (мощі Йоана з 1691 по 1783 рр.). Це сприяло проведенню активного паломництва, що мало економічне (доходи від пожертв) та духовне значення, зміцнюючи позиції Унійної церкви. Василіяни підтримували локальні традиції та не створювали суперечності з

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

народною побожністю, яка була вкорінена у попередній православний період. Необхідно зазначити, що культ обидвох святих здійснювався без офіційної канонізації Католицької церкви, хоча спроби відповідних звернень існували і в Почаївському, і в Жовківському монастирях.

Пошанування цих святих мало й відмінності. Так, культ Йова був обмеженим і локальним. Святий жив у часи протистояння православних та уніатів і поділяв антагоністичну позицію власної Церкви стосовно Унійної. Хоча василіяни надрукували Житіє блаженного Йова, його мощі шанували переважно як чудотворну святиню. Натомість культ Йоана Нового інтегрувався органічніше: мощі, привезені молдовським митрополитом Досифеєм, стали центральною святинєю Жовківського монастиря з активним богослужінням та іконографією, доки їх не повернули до Сучави за розпорядженням цесаря Йосифа II.

Для почаївських василіян Йов Желізо був колишнім ігуменом їхньої обителі, діяльність якого залишилась задокументованою в монастирському архіві, збереглася у днях пам'яті святого, місці первісного поховання, включені його до Помянника обителі (1755), створенні ікони, акафісту і житія. Постаць Йона Нового для жовківських василіян, за більше як 90 років перебування в монастирі Різдва Христового його мощей, стала близькою та сакральною. Постання візуальних образів цього святого, проведення відповідних богослужінь, коли реліквії святого формували навколо себе сакральний простір, паломництво та пошанування – створили особливу атмосферу довкола мощей Йона Нового Сучавського.

Адаптація реліквій православних святих у Почаївській і Жовківській василіянських обителях відбувалась в контексті розвитку тогочасної Унійної церкви. Аналіз культу Йова Желіза і Йоана Нового може свідчити про їхній своєрідний прагматизм і гнучкість. Збереження ортодоксальних пошанувань дозволяло василіянам не лише утримувати духовну вагу в орбіті свого впливу, а й інтегрувати східну аскетичну і мученицьку традицію в унійну ідентичність. Це сприяло формуванню особливого унійного синтезу, де локальні святині ставали інструментом єднання, попри конфесійні суперечності. Загалом подібні практики позиціонують василіян як своєрідних “будівничих мостів” між традиціями, що сприяло і поступу Унійної церкви в умовах конфесійного протистояння XVIII ст. Подальше вивчення цього феномену буде корисними і для сучасного міжконфесійного діалогу в Україні.

1. Акафіст... Отцю Нашему Йову Желізу ігумену... обителі Почаївської... 1820. *Інститут рукопису Національної бібліотеки ім. В. Вернадського (ІР НБУВ)*, ф. 1, спр. 4072, 40 арк.

2. Акафісти з стихирами і канонами. Львів, 1699. С. 494. *Музей книги і друкарства України*. URL: <https://www.mkdu.com.ua/kolektsiia/kolektsiia-onlajn/akafisty-1699/>

3. Балог П. Шлях канонізації. *verbut* [Онлайн-ресурс]. 9 жовтня 2019. URL: <https://www.verbum.com.ua/10/2019/the-canonization-processes/a-way-to-canonization/?referrer>

4. Бочковська В. Г. Почаївський духовний осередок в історії і культурі українського народу XVIII–XIX ст.: дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2018. *Національний репозитарій академічних текстів*. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0419U003476/>

5. Вортман Д. Я. Жовківський монастир різдва Христового, Жовківський василіанський монастир. *Енциклопедія історії України*. Київ: “Наукова думка”, 2021. Додатковий

том. Кн. 1: А–Я / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. 773 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=zhovkivskij_monastyr_rizdva_khrystovogo

6. Григорович-Барський В. Мандри по Святих Місцях Сходу з 1723 по 1747 рік = Странствования по Святым Местам Востока с 1723 по 1747 г. Київ: Основи, 2000.

7. Довгань Е. Народне шанування святого Іоанна Нового та його суспільне значення. *Сіверянський літопис*. Чернігів, 2023. № 5. С. 149–157. DOI: <https://doi.org/10.58407/litopis.230515>

8. Досифей, ієромонах. Житіє блаженнаго отца нашего Іова Желіза. Почаїв, 1791. 16 арк.

9. Зілінко Р. Причинки до дослідження культу св. Івана Нового Сучавського на Галичині в кінці XVII – першій половині XVIII ст. Ікони святого у збірці Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. *Християнська сакральна традиція: історія і сьогодення*. Львів, 2013. С. 78–86.

10. Іларіон, митрополит. Фортеця Православ'я на Волині Свята Почаївська Лавра. Вінніпег, 1961.

11. Іван Альмес. Неофіційний святий: культ Йова Желіза у Почаївському василіянському монастирі XVIII ст. [Відео]. *YouTube*. 20 грудня 2023 р. URL: https://www.youtube.com/watch?v=IVt_XIHXTSM&t=1s

12. Іван Альмес у Стамбулі прочитав лекцію про культ Йова Желіза у Почаївському монастирі XVIII ст. *Український католицький університет* [сайт]. 30 квітня 2024 р. URL: <https://kyiv-christ.ucu.edu.ua/blog/ivan-almes-u-stambuli-prochytav-lektsiyu-pro-kult-jova-zheliza-u-pochayivskomu-monastyri-u-xviii-st/?referrer=grok.com>

13. Левицкий В. Источники житія препод. Іова Почаевского. *Волынскія Епархіальныя Вѣдомости*. Житомир, 1909. № 8, неофіційна частина (н. ч.). С. 166–174.

14. Лось В. Книга чуд Почаївського монастиря: аналіз історичного джерела (кін. XVII–XIX ст.). *Архітектурна та культурна спадщина історичних міст країн Центрально-Східної Європи*: кол. монографія. Умань; Познань; Ченстохова, 2016. Вип. 3. С. 191–204.

15. Послання святого Полікарпа, єпископа Смирнського до філіп'ян. *Наша Парафія* [Онлайн-ресурс]. URL: <https://parafia.org.ua/biblioteka/svyatoottsivski-tvory/apostolski-muzhi/11809-2/>

16. Почаевская типографія и братство Львовское въ XVIII вѣкѣ. *Волынскія Епархіальныя Вѣдомости*. Житомир, 1909. № 35, н. ч. С. 726–732; № 36, н. ч. С. 757–759; № 37, н. ч. С. 781–785; № 38, н. ч. С. 807–810.

17. Рукописний збірник молитов і церковних гімнів на латинській мові, XVIII ст. *ІР НБУВ*, ф. 231, спр. 205, 40 арк.

18. Сkochилас І. Етнарх некозацької України: єпископ Львівський, Галицький і Кам'янецький Йосиф Шумлянський (1668–1708). *Генеалогічні записки*. Львів, 2011. Вип. 9(3). С. 5–32.

19. Слободян В. Українські церкви Жовкви від найдавніших часів до середини ХХ ст. *Державний історико-архітектурний заповідник у м. Жовкві*. Жовква, 2010. С. 231–249.

20. Справа про друкування історичного переказу про Почаївську чудотворну ікону, укладеного священником Хойнацьким, 20.08.1876–23.12.1878. *Державний архів Тернопільської області*, ф. 258, оп. 1, спр. 3242, 16 арк.

21. Хойнацкий А. Православие и уния в лицах, или Преподобный Иов, игумен Почаевский, и глаголемый униатский святой Иосифат Кунцевич, в качестве представителей своих церквей, как земляки и современники. *Православие на Западе России в своих ближайших представителях или патерик Воляно-Почаевский*. Москва, 1888: передрук Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2020. С. 407–444.

I. РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

---

22. Хойнацкий А. Преподобный Иов (в схиме Иоан), игумен Почаевский; его жизнь и прославление. *Православие на Западе России в своих ближайших представителях или патерик Воыно-Почаевский*. Москва, 1888: передрук Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2020. С. 198–306.

23. Demciuc V. Un “Palladium” al Moldovei. Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava. Bacau: Editura Bunavestire, 2004. 254 p.

24. Natu G., Arhimandrit. Sfântul Mare Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava – Trapezuntul. Suceava: Crimka, 2022. 222 p.

25. Pietrzak J. Pobyt metropolity mołdawskiego Dozyteusza w Żółkwi w latach 1686–1693, spadek po nim oraz sprawa kultu św. Jana Nowego (Suczawskiego) do końca XVIII wieku. *Saeculum Christianum*. Warszawa, 2019. № 1(26). S. 82–114. URL: <https://www.academia.edu/41808160/>

26. Viața și Acatistul Sfântului Mare Mucenic *Ioan cel Nou de la Suceava*; *Життя і Акафіст Великомученика Іоана Нового Сучавського*. Suceava: Crimka, 2024. 113 p.